

Mgr Joanna Jeśman

Prof. dr hab. Czesław Jeśman

Łódź – UM

MUZEUM POLSKIEJ WOJSKOWEJ SŁUŻBY ZDROWIA WOJSKOWEJ AKADEMII MEDYCZNEJ I UNIwersYTETU MEDYCZNEGO W ŁODZI

Abstract

This paper describes the origins and activities of the Museum of Polish Military Health Service, which was founded on 22 January 1972 at the Department of History of Military Medical Academy in Lodz and later of the Medical University of Lodz. A detailed description of the Museum collection shown in 12 exhibition rooms is presented.

Streszczenie

W artykule przedstawiono genezę i działalność Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia, które rozpoczęło działalność w dniu 22 I 1972 roku przy Zakładzie Historii Medycyny Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi, następnie Uniwersytetu Medycznego. Szczegółowo zaprezentowano zawartość 12 sal ekspozycyjnych.

Dnia 1 października 2002 roku powstał Uniwersytet Medyczny w Łodzi z połączenia cywilnej i wojskowej akademii medycznej. W ramach przekształceń organizacyjnych Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia działające przy Zakładzie Historii Medycyny WAM przybrało nazwę Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. Obecnie jest częścią składową Zakładu Historii Nauk i Medycyny Wojskowej, Katedry Historii Medycyny i Farmacji UM. Główną funkcją placówki jest gromadzenie, opracowywanie, konserwacja i udostępnianie zbiorów.

Historia powstania i droga rozwoju Muzeum PWSZ nie jest długa. Budynek przy ulicy gen. Lucjana Żeligowskiego w Łodzi, w którym mieści się obecnie Muzeum, przeszedł kilka etapów przekształceń. W tym miejscu w latach I wojny światowej zlokalizowany był m.in. wojskowy szpital dla rannych i chorych. Początki muzealnictwa wojskowo-lekarskiego sięgają 1925 roku, zrodziły się w sercu i umyśle kpt. dra Stanisława Konopki, późniejszego profesora, twórcy Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie, która nosi jego imię. Muzeum miało swoją siedzibę w Zamku Ujazdowskim w Warszawie na terenie Wojskowej Szkoły Sanitarnej. Ekspozycja była prezentowana przez około dwadzieścia lat i cieszyła się powodzeniem. Jej kolekcjonerską passę przerwały działania wojenne w sierpniu i wrześniu 1944 roku. Wtedy okupant ostatecznie zniszczył budynki i większość eksponatów. Po zakończeniu wojny, grono zapaleńców ogarniętych pasją gromadzenia pamiątek z medycyny wojskowej powiększało się. Noszono się z zamiarem zorganizowania stałego miejsca dla muzealnictwa medyczno-wojskowego w Polsce. Cenne pamiątki znajdowały schronienie w prywatnych zbiorach osób zainteresowanych utworzeniem stałej siedziby dla muzeum wojskowo - medycznego.

W 1958 roku powstała Wojskowa Akademia Medyczna z siedzibą w Łodzi, jako Uczelnia kształcąca lekarzy w mundurach dla potrzeb wojska. Patronem Akademii w 1975 roku został gen dyw. prof. dr med. Bolesław Szarecki . patriota, chirurg i do-

Gen. dyw. Bolesław Szarecki

wódca. W 1966 roku w WAM miała miejsce konferencja naukowa, której celem było przypomnienie dziejów polskiej wojskowej służby zdrowia. Wówczas uczestnicy poparli koncepcję utworzenia wystawy stałej, a więc muzeum.

W 1968 roku w budynku WAM przy ulicy Źródłowej 52 w związku z jubileuszem 10-lecia Akademii, została utworzona wystawa prezentująca osiągnięcia Uczelni, historię wojskowej służby zdrowia oraz szkolnictwo wojskowo-medyczne w Polsce. Wtedy ponownie pojawił się pomysł związany z utworzeniem Muzeum, także z powodu zgromadzenia dużej liczby eksponatów.

W wyniku starań ówczesnego zastępcy komendanta WAM płk dr med. Tadeusza Brzezińskiego, władze Uczelni pozwoliły na reaktywację Zakładu Historii Medycyny oraz utworzenia Muzeum. Za miejsce docelowe placówki posłużyły zaadaptowane pomieszczenia znajdujące się przy ulicy Żeligowskie-

go 7/9. Szatę plastyczną ekspozycji opracował prof. dr Zdzisław Głowacki – rektor Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi.

Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia w Łodzi rozpoczęło działalność 22 stycznia 1972 roku przy Zakładzie Historii Medycyny WAM. Obecnie placówka stanowi największe muzeum lekarskie w Polsce o powierzchni blisko 800 m².

Posiada 12 sal ekspozycyjnych. W pierwszej, mottem jest „ranny w malarstwie”. Prezentowane więc były do niedawna płótna najwybitniejszych polskich malarzy Wojciecha Kossaka – „Ranny kirasjer i dziewczyna”, „Siostra miłosierdzia na linii bojowej pod Warszawą”, Jerzego Kossaka – „Odwrot spod Moskwy” oraz dzieła kilku innych wybitnych malarzy. Część obrazów przekazano właścicielom (Muzeum Sztuki w Łodzi). Należy mieć nadzieję, że w najbliższym czasie ponownie powrócą do Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

Kolejna część stanowi ekspozycję właściwą: 100 gablot i ponad 2000 eksponatów, mieszczących się w 18 wnękach.

Po ponad 30 latach działalności w Muzeum można wyodrębnić kilka tematycznych grup: sprzęt, narzędzia medyczne, kolekcje mundurów, starodruki, dioramy i plansze ukazujące pomoc medyczną i ewakuację rannych w różnych okresach historycznych, dokumenty, odznaki, medale, ikonografię oraz miejsce poświęcone patronowi WAM gen. prof. B. Szareckiemu.

W Muzeum prowadzone są często zajęcia z historii medycyny dla studentów wydziałów: Wojskowo-Lekarskiego, Lekarskiego, Lekarsko-Dentystycznego, Farmaceu-

tycznego, Fizjoterapii oraz Wojskowego Centrum Wyszkożenia Służb Medycznych. Muzeum stanowi ważną placówkę wojskowo-muzealną dla mieszkańców miasta i ziemi łódzkiej.

W pierwszej nawie, widnieją słowa przysięgi lekarskiej Hipokratesa, dzieła Galena i Celsusa. Na ścianach podobizny największych luminarzy medycyny od starożytności po XX wiek.

Najstarsze eksponaty stanowią żelazne noże, brzytwa, szczypce, nożyce, grzebień kościane pochodzące z wykopalisk z terenu Kujaw i Wielkopolski z IX i X wieku p.n.e. Służyły one do zabiegów liturgicznych, chirurgicznych, higienicznych, a także praktyk magicznych. Moździerz z 1735 roku wraz z aptecznymi naczyniami tworzą w Muzeum farmaceutyczne akcenty. Osobliwym jest sakwojaż lekarski, zestaw położniczy oraz zestaw laryngologiczny wykonany w kości słoniowej. narzędzia z przełomu XIX i XX wieku. Obok okazałe prezentują się dwa mikroskopy z XIX wieku firmy Carl-Zeiss Jena, z innych przedmiotów wymienić należy strzykawkę z igłą i drewniany stetoskop z połowy XIX wieku. W tym samym okresie intensywnie rozwijała się elektroterapia, jedna z gablot przedstawia zespół aparatów służących do tego celu. Rozwój chirurgii spowodował zwiększenie jakości narzędzi, którymi wykonywano zabiegi. W dalszej części prezentowana jest kolekcja 73 pocisków wydobytych podczas zabiegów w szpitalach przyfrontowych w czasie I wojny światowej. Stałe miejsce specjalnego zainteresowania delegacji zagranicznych. Największy rozwój wspomnianej dyscypliny powodowały wojny. Posiadamy: doskonale zachowany zestaw chirurgiczny z okresu

I wojny światowej, lecz największe bogactwo dotyczy II wojny światowej. Zestawy zabiegowe, również stomatologiczne były używane: w jednostkach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie Europy i Wojska Polskiego działającego na Wschodzie.

Posiadamy ogromną różnorodność zestawów medycznych, z których zaledwie ok. 10% mamy warunki prezentować na wystawie stałej. Pozostałe znajdują się w magazynie. Do narzędzi medycznych zaliczamy największy w kraju doskonale zachowany zbiór autoklawów, używanych głównie podczas II wojny światowej, pochodzących z różnych krajów świata.

Sala opatrunkowa pułkowego punktu medycznego z pełnym wyposażeniem (stoły opatrunkowe i operacyjne, zestawy medyczne i bogate zestawy narzędzi chirurgicznych) stanowi wyjątkową osobliwość muzealną.

Starodruki tworzą niezwykle cenną kolekcję, z których zaledwie 4% prezentujemy w Muzeum, pozostałe są przechowywane w Bibliotece Zakładu Historii Medycyny Wojskowej, Katedry Historii Medycyny i Farmacji UM.

Do osobliwych należy: „Zielnik” Szymona Syreniusza, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wydany w 1613 roku. Jest to jedna z pierwszych ksiąg naukowych napisanych w języku polskim. Następne to dzieło Paracelsusa „Chirurgische Bucher” – pierwsza naukowa książka chirurgiczna, Lorenza Heistera „Chirurgie” z roku 1713, bodaj najlepszy podręcznik chirurgii w XVIII wieku. Osobliwym dokumentem jest „Przywilej dla łaziebника”, którego autorem był piastowski książę Christian w połowie XVII wieku. Dzieło ściśle się wiąże z cechowym okresem stagnacji chirurgii na ziemiach polskich. Jedno z najcenniejszych eksponatów w posiadaniu Muzeum to oryginalne zaświadczenie lekarskie z 1872 roku z pieczęcią, wystawione przez lekarza powiatowego w Wolsztynie dra Roberta Kocha – współtwórcę mikrobiologii, odkrywcę prątków gruźlicy. Ponadto recepty lekarskie z przełomu XVII i XVIII wieku. Dalej znajdują się książki medyczne: Ludwika Perzyny „Nauki cyrulickiej...” będący pierwszym polskim podręcznikiem chirurgii polowej, czy też pierwsze polskie czasopismo lekarskie „*Dziennik Zdrowia Dla Wszystkich Stanów*” Leopolda Lafontaine’a.

Kolekcje lekarskich uniformów z XIX wieku dotyczą barwnych mundurów lekarskich i farmaceutycznych z okresu w wielkich powstań narodowych. Kolejne, oryginalne wojskowe i PCK pochodzą z dwudziestolecia międzywojennego. Wielu Polaków walczyło w latach II wojny światowej na Zachodzie Europy, z tego okresu pochodzą mundury kapitanów lekarzy z Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Franciszka Sosabowskiego, Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka, II Korpusu gen. Władysława Andersa. Największą jest kolekcja uniformów powojennych od roku 1956 po lata współczesne. Na uwagę zasługują mundury lekarzy odbywających służbę w wojnie koreańskiej, w ramach misji ONZ na Bliskim Wschodzie, obecnie w Iraku, Serbii i inne. Jest też kolekcja mundurów podchorążackich z byłej WAM.

Osobliwością w Muzeum jest 12 dioram przedstawiających pomoc lekarską w punktach medycznych w okresie Wielkich Powstań Narodowych i wojnach światowych (autorstwa mgr Andrzeja Kleina).

Ważnym punktem zwiedzania placówki jest fragment sali poświęcony gen. dyw. prof. dr med. – Bolesławowi Szareckiemu - od 1975 roku patronowi WAM. W Muzeum jest portret generała oraz kilka gablot przedstawiających: odznaczenia patrona m. in. (dwukrotny krzyż *Virtuti Militari*, Krzyż Walecznych, wysokie odznaczenia brytyjskie i watykańskie), pamiątki osobiste i dokumenty, przykłady prac naukowych. W swoim lekarskim życiu generał kierował się zasadą: „*Salus aegroti suprema lex*”.

W gablotach poświęconych okresowi międzywojennemu znajdują się maski przeciwgazowe, pakiety przeciwperytowe i indywidualne, jako osobiste wyposażenie każdego żołnierza, po użyciu gazów bojowych podczas I wojny światowej. Interesująca jest nawa dotycząca wyższego szkolnictwa medycznego w WP w omawianym okresie. Zawiera m.in. patenty oficerskie i dyplomy lekarskie absolwentów wyższych szkół wojskowych działających na terenie Zamku Ujazdowskiego w Warszawie.

Kolejny dział zawiera przedmioty z okresu wojny obronnej 1939 roku m. in: narzędzia, znaczki tożsamości, przyrząd do zwijania bandaży, zespół dokumentów Centrum Szpitalnego „Zamość” (Szpital Wojenny WP, do którego ewakuowano większość rannych żołnierzy z wojny 1939 roku), korespondencję lekarzy z obozów internowania i jenieckich i wiele innych.

W części dotyczącej Polskich Sił Zbrojnych walczących na Zachodzie prezentowane są pamiątki z Polskiego Wydziału Lekarskiego działającego przy Uniwersytecie w Edynburgu w Szkocji w latach 1941-1949. Wydział wykształcił 303 lekarzy i 33 magistrów farmacji dla potrzeb polskich jednostek.

Powojenne łódzkie szkolnictwo wojskowo - medyczne prezentowane jest w przedostatniej nawie placówki. W jego ramach działały dwie szkoły: Centrum Wyszakolenia Sanitarnego (1947-1950) i Wojskowe Centrum Wyszakolenia Medycznego (1950-1958). Wiele pamiątek pochodzi z lat działalności tych placówek.

Większość eksponatów dotyczących Wojskowej Akademii Medycznej zostało przekazanych do Sali Tradycji Uczelni. Obecnie w Muzeum znajduje się niewielka liczba dość symbolicznych pamiątek jak: dyplomy z nr 1 lekarza, doktora medycyny i docenta WAM, przykłady dyplomów doktora honoris causa, patentów i inne. Kilkadziesiąt medali nadanych Uczelni z różnych okazji prezentowanych w Muzeum, to tylko kilkanaście procent, jakie posiada placówka.

Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Łodzi posiada w swoich zbiorach wszelką różnorodność, która może inspirować zwiedzających. Przedstawiamy wykaz wystaw czasowych, które zostały zorganizowane w Muzeum:

- Z okazji konferencji naukowej poświęconej 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. (WAM, 1973)

- na sesję naukową „Rola Łodzi w medycynie i farmacji polskiej” (Wydział Farmaceutyczny AM w Łodzi - 16 I 1974)
- plenerowa ekspozycja sprzętu medycznego (6-9 V 1978)
- „Militaria w zbiorach kolekcjonerów łódzkich 1921-1945” (WAM, 1979-1980)
- „Służba zdrowia doraźnych sił zbrojnych ONZ na Bliskim Wschodzie” (WAM, 1980-1981)
- „Starodruki medyczne w zbiorach bibliotek naukowych Łodzi” (WAM, 1982)
- „Odznaki i oznaki LWP” (WAM, 1986)
- „Ubiór wojskowy jako przedmiot kolekcjonerstwa” (WAM, 1987-1988)
- „Medale, odznaczenia i odznaki medyczne” (WAM, 1988)
- „Epizody – w drodze do niepodległości – pamiątki patriotyczne z lat 1794-1918” (WAM, 1988- 1989)
- „Epizody – Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 1940-1945” (WAM, 1989)
- „Epizody – Wrzesień 1939, pamiątki, odznaki, oznaki 1939” (WAM, 1989-1990)
- „Podchorążowie z Ujazdowa” (WAM, 1990)
- „Polski orzeł wojskowy” z lat 1914-1990 (WAM, 1991-1992)
- „Pod białą-czerwoną banderą” pamiątki związane z Marynarką Wojenną (WAM 1991)
- „Portrety najwybitniejszych lekarzy polskich w rzeźbie Ryszarda Matusiaka” (WAM)

W okresie ponad 30 lat działalności Muzeum utrzymywało współpracę z innymi muzeami, Polskim Towarzystwem Historii Medycyny i Farmacji, Stowarzyszeniem Miłośników Dawnej Broni i Barwy oraz innymi. Zbiory placówki prezentowano na ogólnopolskich zjazdach wspomnianych towarzystw.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych Muzeum nawiązało współpracę z Wytwórnią Filmów Fabularnych w Łodzi. Pracownicy Zakładu udzielali konsultacji podczas realizacji filmów: „Komediantka” – reż. Czesław Sztywniak, „Pismak” – reż. Wojciech Hass, „Spowiedź dziecięcia wieku” – reż. Marek Nowicki, „Jeniec Europy” – reż. Jerzy Kawalerowicz, „Cynga” – reż. Leszek Wosiewicz i inne.

W uznaniu zasług Muzeum wyróżniono między innymi: Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Listem pochwalnym Ministra Kultury i Sztuki, Honorową Odznaką za Zasługi dla Rozwoju Województwa Łódzkiego, trzema medalami Wojskowej Akademii Medycznej i Medalem Patrona WAM gen. dyw. prof. dra B. Szareckiego. Liczba osób odwiedzających Muzeum zbliża się do 100 tysięcy. W okresie działalności WAM zwiedzanie ekspozycji było prawie stałym punktem oficjalnych wizyt, przybywających delegacji w Uczelni oraz miejscem różnych uroczystości.

Stefan Wojtkowiak: Wojskowe szkolnictwo medyczne w Łodzi w latach 1945-1950. *Rocz. Łódz.* 1965 T. 10 s. 225-238, bibliogr.; Bolesław Markowski: Podchorążowie z Ujazdowa: wspomnienia Szkoły Podchorążych Sanitarnych 1922-1939. Londyn 1972; Józef Barancewicz, Feliks Piotrowski, Stefan Wojtkowiak : Łódź jako ośrodek szkolenia kadr i wojskowej myśli lekarskiej. *Ann. Akad. Med. Lodz.* 1975 T.16 supl. 13 s. 133-142, bibliogr.; Marek Dutkiewicz, Andrzej Felchener, Michał Kuna: Starodruki medyczne w zbiorach bibliotek naukowych w Łodzi. Łódź 1984; Czesław Jeśman: Piętnastolecie Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia. *Biul. WAM* 1987 [T.] 30 nr 2 s. 166-169; Grzegorz Zychowicz: Generał Bolesław Szarecki 1874-1960. Warszawa 1988; Czesław Jeśman: Dwudziestolecie Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia. *Biul. WAM* 1992 [T.] 35 nr 1-4 s. 142-146; Przewodnik po Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia /oprac. nauk. Czesław Jeśman. Łódź 1997; 80 lat wyższego szkolnictwa medycznego w Wojsku Polskim 1922-2002 / red. [Miroslaw Wdowczyk]. Łódź 2002; Czesław Jeśman: Droga Wojskowej Akademii Medycznej im. gen. dyw. prof. Bolesława Szareckiego do Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. *Kronikarz* 2002/2003 R.1 nr 1/2 s. 19-27, il, tab., portr., bibliogr.

